

národní
úložiště
šedé
literatury

Rekultivace krajiny po těžbě nerostných surovin na území ČR

Luka, Václav; Stein, Zbyněk; Ponocná, Tereza
2016

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-375235>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Licence Creative Commons Uveďte původ 4.0

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 04.05.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Rekultivace krajiny po těžbě nerostných surovin na území ČR

| Václav Luka, Zbyněk Stein, Tereza Ponocná
CENIA, česká informační agentura životního prostředí

Těžba nerostných surovin představuje, společně s dalšími antropogenními aktivitami, jeden z nejzásadnějších zásahů do krajiny. Těžební činností dochází často ke zničení či poškození hodnotných stanovišť a geologických lokalit, ale také ke vzniku nových stanovišť a biotopů [1], jejichž vznik úzce souvisí nejen se samotnou těžební činností, ale také s následnou rekultivací a revitalizací krajiny.

Na těžbu nerostných surovin a následnou rekultivaci krajiny má zásadní vliv zákon č. 44/1988 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství, zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 175/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona 114/1992 Sb. a zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí.

Možnosti rekultivace krajiny

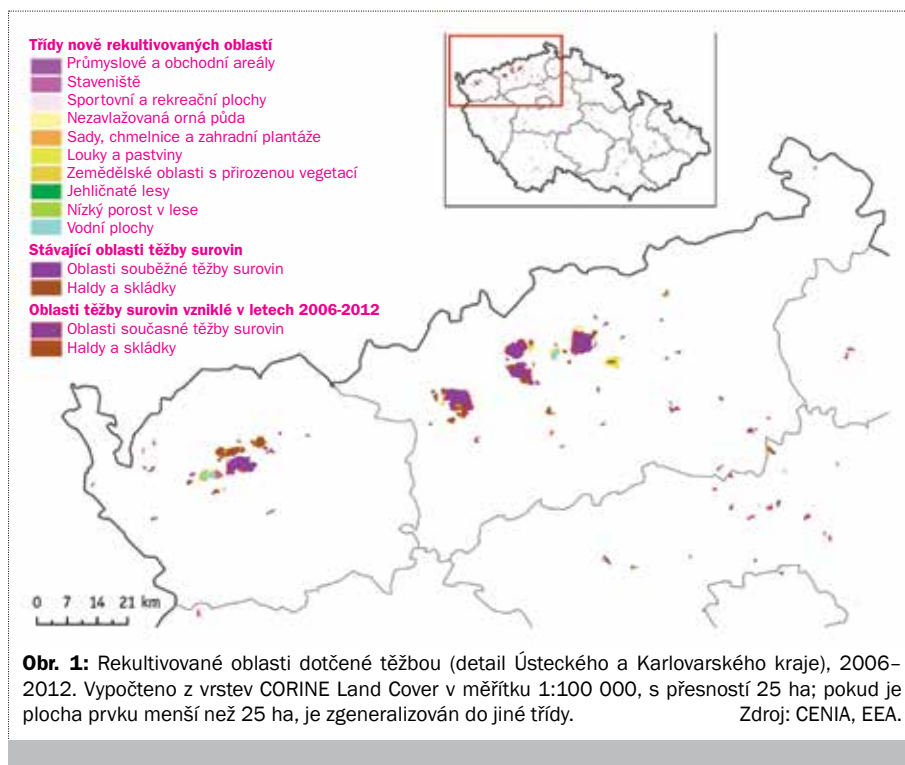
Jednou z podmínek pro povolení těžby na území České republiky je udělení souhlasu s odnětím zemědělských či lesních pozemků ze zemědělského půdního fondu (ZPF) a pozemků určených k plnění funkcí lesa (PUPFL). Odnětí může být trvalé nebo dočasné. K trvalému odnětí by podle zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu a zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů mělo docházet pouze v případech, kdy u pozemků nelze obnovit jejich původní funkci a v naprosté většině případů tak dochází k dočasnému odnětí, které je zpravidla ukončeno navrácením pozemků do ZPF či PUPFL, a tomu předcházející nutnou rekultivací. Navrácení do ZPF je možné především zemědělskou rekultivací, ale také zalesněním či zřízení vodní plochy. Lesní pozemky musí být vráceny k plnění funkce lesa. Rekultivace lze ale dělit i podle účelu využití

na zemědělské (převod na ornou půdu, trvalé travní porosty aj.), lesnické (zakládání nových lesů), vodohospodářské (příkopy, drény, odvodní žebra, retenční nádrže, větší vodní plochy pro účely zaplavování zbytkových jam a terénních depresí, příměstské rekreace a jiná využití) a ostatní (funkční a rekreační zeleň).

V roce 2015 bylo těžbou dotčeno 53 815 ha území ČR (0,7% celkové rozlohy ČR), zároveň došlo k ukončení rekultivací na 1280 ha (o více jak 1 tis. ha více než v roce 2014)[2]. Od počátku těžby na území ČR zaujímají ukončené rekultivace 26,1 tis. ha a za posledních pět let došlo k navýšení o cca 5 tis. ha. Rekultivace rozpracované zaujímají celkovou plochu 8,3 tis. ha, kdy je možné v posledních pěti letech pozorovat klesající trend, který koresponduje s náhlým zvýšením celkového objemu těžby v ČR v roce 2015.

Pro hodnocení plochy jednotlivých typů rekultivace je možné použít databázi CORINE Land Cover[3], vytvořené za účelem interpretace dat z družicových snímků, přičemž bylo použito vyhodnocení z let 2006 a 2012. Výhodou této databáze je vcelku podrobná kategorizace území, díky které lze zjistit, jaké typy ploch vznikají po těžbě. Naopak slabinou je neschopnost zachytit změnu plochy o velikosti menší než 25 ha. Menší lomy a pískovny tak tomuto hodnocení uniknou. Dle CORINE Land Cover vznikly na původním území těžby nerostných surovin a na území hald a skládek, v průběhu výše zmíněných šesti let, rekultivace o ploše 3 565 ha. Nejvíce

využívanou formou rekultivací byla přeměna na louky (1 442 ha, 40,5% ze všech rekultivací), následovaná rekultivací na vodní plochy (777 ha), ornou půdu (588 ha) a nad hranicí 500 ha se dostala i obnova na přechodové stadium lesa a křovin. Plochy ostatních kategorií zaujímaly 2,5 km². Vývoj využití rekultivovaných ploch mezi vyhodnocovanými lety 2006 a 2012 je patrný především v Ústeckém a Karlovarském kraji (Obr. 1). V Karlovarském kraji, na území původní oblasti těžby surovin a na území skládek a hald, vznikly rekultivací nové typy krajinného pokryvu o celkové rozloze cca 900 ha, přičemž přechodová stadia lesů a křovin zaujímala rozlohu 446 ha, na ploše 304 ha vznikly vodní plochy (např. jezero Medard–Libík), na ploše 103 ha louky a na ploše 12 ha nezavlažovaná orná půda. V Ústeckém kraji došlo k rekultivaci mezi interpretovanými lety 2006 a 2012 na celkové rozloze 1 838 ha, přičemž na územích dotčených těžební činností a území skládek a hald vznikly na ploše 1089 ha louky, vodní plochy na ploše 315 ha (např. Mostecké jezero), dále nezavlažovaná orná půda (408 ha) a průmyslové a obchodní zóny (26 ha). Zajímavé je, že klasická lesní rekultivace na jehličnaté porosty probíhala pouze na desetině procenta rekultivované plochy v ČR. Je otázkou, do jaké míry je kategorie Přechodové stadium lesa a křovin vnímána jako rekultivace za účelem znovuvytvoření plně produkčního hospodářského lesa a nakolik je touto kategorií myšlena přirozená obnova neboli sukcese.

Právě sukcese je jedním ze způsobů přírodně blízkých rekultivací. Přirozená obnova, tedy ponechání dotčeného území samovolné nebo do jisté míry řízené sukcesí je v zásadě nejlevnější rekultivační způsob, jehož realizační náklady se ve většině případů blíží nule. Další nespornou výhodou, důležitější, kterou sebou nese přirozená obnova je vznik pestré mozaiky přírodně blízkých stanovišť, která jsou vlivem intenzivního využívání krajiny velmi vzácná. Taková plocha je pak prokazatelně preferovaná mnohými ohroženými a vzácnými organismy, které jsou často vázané na iniciační sukcesní stádia, pro která by se v krajině jen těžko nacházel prostor[4]. Začlenění sukcesních ploch (na pozemcích ZPF a PUPFL) do rekultivačních plánů však komplikuje současná legislativa. Znění zákonů o ochraně ZPF a zákona o lesích neumožňuje ukončit odvody (poplatky) za dočasné odnětí pozemků ze ZPF a PUPFL v případě, kdy zde vzniknou podobné typy stanovišť. A to i přesto, že tyto sukcesní plochy vzniknou spontánně, tedy bez finančního zatížení a bývají často biologicky hodnotnější[5]. Snaha úřadů chránit rozlohu zemědělských a lesních pozemků je legislativně vyžadována. Nicméně zemědělské a lesnické rekultivace jsou běžně prováděny i na ostatních pozemcích, tedy mimo ZPF a PUPFL. Potřebná je tak novela zákonů, která by umožnila ukončení plateb při dočasném odnětí pozemků za účelem ochrany přírody. Zároveň je nutné zahrnovat

sukcesní plochy do žádostí o plán otvírky a přípravy dobývání (POPD), do plánů sanace a rekultivace, do dokumentace posuzování vlivů na životní prostředí a do žádosti o odnětí půdy ze ZPF a PUPFL.

Zejména na výsypkách je rozšířenou formou rekultivací zakládání větších vodních ploch sloužících jako retenční nádrže. Nicméně i zde je možné se setkat s často zcela nevhodnými vlastnostmi založených nádrží, které brání biologické rozmanitosti. Především se jedná o pravidelné tvary a strmé břehy nádrží, které brání rozvoji litorálu, jako biotopu velice významného pro druhy vodního hmyzu, obojživelníků a celé řady druhů ptáků[6]. Zároveň redukcí nebo úplnou absencí rybí obsádky, která povede k samovolnému vývoji rybí populace, se dá také docílit zvýšení druhové diverzity.

Závěr

Těžba nerostných surovin mění krajinový ráz, ovlivňuje přírodní prostředí a podmínky existence organismů. Těžební činnost probíhá na jednom místě mnohdy desítky let a trvalejší nové uspořádání přírodních poměrů a vztahů v jejím prostoru není zdaleka ihned patrné. Nové uspořádání krajiny se však může původnímu, v jiné úrovni, vyrovnat i jej předčít. Svědčí o tom nejen umělá jezera vzniklá např. v jižních Čechách těžbou šterkopísků, stavby a sportovní areály v bývalých lomech nebo zvláště chráněná území přírody vyhlášená paradoxně v areálech bývalých lomů. Rozloha ploch s projevy těžby měla od roku 2000 dynamický vývoj, ale v zásadě lze mluvit o klesajícím trendu. Naopak rekultivované plochy po těžbě neustále narůstají a je možné konstatovat, že se v mnoha případech daří navracet těžbou dotčené území do krajiny jako plně funkční prvky. Na těžbou ovlivněných územích vzniká spontánně a bez dodatečných finančních prostředků unikátní prostředí preferované mnoha vzácnými organismy (tento argument však nelze zneužívat k ospravedlňování těžby jako takové). Navzdory tomu, jsou často vynaloženy nemalé prostředky paradoxně za účelem provedení biologických rekultivací, která tato území zcela zlikvidují. Rozsah a způsob těžby, případně umístění lomu v krajině podléhají všeobecně respektovaným zásadám. Pro dosažení uspokojivého stavu rekultivovaného území je nutné především poskytnutí daleko většího prostoru pro sukcesní plochy, které jsou často zamítány z důvodu protichůdného znění některých zákonů. Jelikož mnohé těžební organizace již využití sukcesních ploch po těžbě podporují, úprava stávající legislativy by uvedené komplikace vyřešila. □

1. Chuman, T. (2012): Obnova krajiny po těžbě nerostných surovin.
2. Starý, J. et al. (2016): Surovinové zdroje České republiky.
3. The European Environment Agency (2006, 2012): Copernicus Land Monitoring Services.
4. Doležalová et al. (2012): Využití sukcesních ploch při rekultivaci území ovlivněných těžbou.
5. Vojar et al. (2012): Hnědouhelné výsypky – nová příležitost (nejen) pro obojživelníky.
6. Vojar J. (2007): Ochrana obojživelníků: ohrožení, biologické principy, metody studia, legislativní a praktická ochrana.